

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу Унгурян Ліані Михайлівни
«Науково-практичне обґрунтування концепції фармацевтичної допомоги
населенню на засадах логістичного обслуговування», яка подана до захисту
на здобуття наукового ступеня доктора фармацевтичних наук
за спеціальністю 15.00.01 - технологія ліків, організація фармацевтичної справи
та судова фармація в спеціалізовану вчену раду Д 26.613.04 при Національній
 медичній академії післядипломної освіти імені П.Л. Шупика

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах проблема вдосконалення фармацевтичної практики може вирішуватися в двох напрямках: з одного боку, це оптимізація лікарського забезпечення населення, реалізована з урахуванням великої кількості чинників, та, з іншого боку, - розвиток сфери фармацевтичних послуг, який залежить, насамперед, від кваліфікації фармацевтичних фахівців і можливостей фармацевтичних (аптечних) організацій. Вітчизняними і зарубіжними вченими неодноразово зазначалося, що професійні знання і навички фармацевтичних фахівців мають сприяти забезпеченню доступності лікарських засобів та належного їх застосування.

Нині змінюються взаємовідносини лікарів, фармацевтів і пацієнтів, підвищується бажання населення до належної поінформованості про лікарські засоби. Тому набуває глибокого сенсу фармацевтична допомога, яка має фармацевтичний, ринково-економічний та соціальний зміст.

Саме вдосконаленню фармацевтичної допомоги населенню на засадах логістичного обслуговування присвячена дисертація Унгурян Л.М., що характеризує її як беззаперечно актуальну та цілеспрямовану.

Рецензована робота має зв'язок із галузевими науковими програмами, так як виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Одеського національного медичного університету «Організація і економіка фармацевтичної справи» (№ державної реєстрації 0111U010170), а також проблемної комісії «Фармація» МОЗ і НАМН України (протокол № 73 від 21 грудня 2011 р.).

При цьому тема роботи стосуються вирішення актуальних проблем організації фармацевтичної практики, які визначені низкою національних нормативних документів, зокрема Основними концептуальними напрямами реформування системи охорони здоров'я, затвердженими Постановою КМ України від 17.02.2010 р. № 208, Концепцією розвитку фармацевтичного сектору галузі охорони здоров'я України на 2011-2020 рр., затвердженою наказом МОЗ України № 769 від 13.09.2010 р. (у редакції наказу МОЗ України № 242 від 27.03.2013), та Концепцією побудови нової національної системи охорони здоров'я (проект).

Ступінь обґрунтованості та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертaciї. Результати дисертаційної роботи Унгурян Л.М. теоретично обґрунтовані та мають

практичне розв'язання актуального завдання, пов'язаного з вдосконаленням фармацевтичної допомоги населенню.

В дослідженні використано достатньо широке коло фундаментальних та прикладних наукових праць вітчизнаних і зарубіжних учених, присвячених темі дослідження.

Достовірність одержаних наукових положень, висновків та рекомендацій підтверджується:

- кваліфікованим виявленням і формулюванням проблеми дослідження, визначенням його мети, завдань, об'єкту і предмету;
- застосуванням обґрунтованого наукового понятійного апарату;
- достатнім фактографічним матеріалом;
- вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу;
- впевненою орієнтацією у фундаментальних питаннях фармацевтичної практики, хорошим знанням методологічних проблем та основних дискусій, пов'язаних із ними;
- коректністю використовуваних сучасних методів дослідження;
- допустимими значеннями похибок у результаті аналізу надійності початкових даних, що використовувались в роботі.

Висновки та практичні рекомендації добре аргументовані, логічно пов'язані зі змістом дисертації, повністю відповідають меті і поставленим завданням.

Обґрунтованість і достовірність результатів дисертації підтверджується їх успішною апробацією на чисельних міжнародних і вітчизняних науково-практичних конференціях.

Наукова новизна дисертаційного дослідження. Наукову новизну проблеми, що вивчається автором, можна оцінити відразу в декількох аспектах: науковознавчому, організаційному, інформаційному, освітньому та методичному.

Наукові дослідження, що проведені дисертантом, в сукупності вирішують проблему підвищення рівня надання доступної та якісної фармацевтичної допомоги населенню на засадах логістичного обслуговування шляхом визначення теоретичних положень фармацевтична практика, нейроекономіки, асиметрія інформації та соціальної фармації.

При цьому дисертантом вперше наукознавчо визначено напрямки та особливості становлення вітчизняної фармацевтичної практики з 1950 р. до 2012 р., опрацьовано взаємозв'язок логістичного обслуговування відвідувачів аптек з концепціями фармацевтичної практики, належної фармацевтичної практики і професійними ролями фармацевтичних фахівців; запропоновано та апробовано методичний підхід оцінки рівня логістизації регіональної фармацевтичної практики; обґрунтовано особливості прояву асиметрії інформації на рівні різних суб'єктів фармацевтичного ринку.

Крім цього, покращено методику вивчення споживчих уподобань щодо вибору аптеки в умовах окремого мікрорайону мегаполіса, удосконалено змістове наповнення соціальних ролей у фармації, визначено напрямки аптечного нейромаркетингу.

Особливої уваги заслуговує дослідження Унгурян Л.М. щодо понятійного апарату фармацевтичної практики (термінів: фармацевтична допомога, логістизація фармацевтичної практики, регіональна фармацевтична практика, асиметрія інформації у фармації, нейроекономіка, нейроменеджмент, дослідницький нейромаркетинг та аптечний нейромаркетинг). Автор використовує різні прийоми для визначення дефініцій понять: сама пропонує відповідний зміст, на основі результатів досліджень інших науковців представляє узагальнений варіант дефініції, погоджується з певним дослідником, послуговуючись його варіантом значення наукового поняття з коректним посиланням на нього.

На додачу наукову новизну позитивно характеризують монографії: «Фармацевтична логістика: фокус на допомозі пацієнту» та «Сучасні аспекти фармацевтичної практики в Україні».

Практичне значення результатів дослідження. Основні положення дисертації (методичні рекомендації «Асиметрія інформації: особливості впливу на функціонування фармацевтичного ринку та шляхи його мінімізації» та «Науково-практичне обґрунтування аптечного нейромаркетингу», авторські розділи монографій «Фармацевтична логістика: фокус на допомозі пацієнту» і «Сучасні аспекти фармацевтичної практики в Україні») впроваджені в роботу територіальних підрозділів Державної служби лікарських засобів України, ряду фармацевтичних організацій регіонального і місцевого рівнів управління та навчальний процес провідних вітчизняних вищих навчальних закладів фармацевтичного спрямування

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях. Результати дисертаційної роботи повною мірою відображені в 48 друкованих працях, зокрема: 24 статтях (серед яких – 12 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях та 11 статей у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), 2 монографіях, 20 тезах доповідей та 2 методичних рекомендаціях, погоджених Управлінням фармацевтичної діяльності та якості фармацевтичної продукції МОЗ України.

Аналіз публікацій автора дозволяє зробити висновок, що основні результати дисертації найшли повне відображення в авторефераті та вітчизняних і закордонних наукових фахових виданнях. Автореферат дисертації повною мірою відображає зміст роботи та отримані автором результати досліджень.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація побудована за чіткою логічною схемою і легко читається. Вона викладена на 402 сторінках друкованого тексту та ілюстрована 42 таблицями та 22 рисунками.

Дисертаційна робота складається із вступу, огляду літератури, восьми розділів, загальних висновків, списку використаних літературних джерел, який містить 458 посилань, з яких 84 – латиною. Додатки викладені на 86 сторінках і містять акти впровадження та анкети.

У вступі (11 с.) обґрутована актуальність теми дисертації, сформульовані мета і задачі досліджень, викладені наукова новизна та

практична значимість отриманих результатів, наведені дані про особистий внесок, публікації та апробацію наукових розробок.

У першому розділі «Сучасні напрямки удосконалення фармацевтичної допомоги в аптеках» (31 с.) охарактеризовано тенденцію становлення концепції фармацевтичної допомоги, як інноваційного напрямку у фармацевтичній практиці, роль ВООЗ і МФФ у її розвитку та особливості реалізації такої діяльності у ряді розвинених країн. Показано основні досягнення в розвитку фармацевтичної логістики як теорії управління потоковими процесами фармацевтичної галузі. Зазначено важливість належної логістизації регіональних фармацевтичних систем із страхувального і розвиваючого поглядів. Визначено переваги налагодження ефективної системи логістичного обслуговування відвідувачів аптек.

Висновки до першого розділу представлено авторкою на основі комплексного аналізу літературних джерел. Пункти висновків у повній мірі висвітлюють результати поставлених дисертацією задач.

У другому розділі «Обґрунтування вибору напрямку, загальної методики та основних методів дослідження» (15 с.) описано етапи проведення дисертаційного дослідження, предмет та об'єкти дослідження з кожного подальшого розділу дисертації, а також наведено наукове обґрунтування використаних наукових методів.

У третьому розділі «Формування та реалізація логістизації фармацевтичної практики» (38 с.) уточнено поняття «логістизація» для фармацевтичної практики як процес вдосконалення діючих форм і методів фізичного розподілу лікарських засобів і виробів медичного призначення, а також впровадження нових інструментів управління потоковими процесами фармацевтичної організації (регіону чи галузі в цілому), заснованих на логістичних принципах.

За допомогою наукознавчого аналізу публікацій фармацевтичного профілю з 50-х років минулого століття визначені характерні закономірності кожного з шести етапів розвитку фармацевтичної практики як соціального інституту та особливої форми діяльності.

Запропоноване власне трактування фармацевтичної допомоги, під якою розуміємо філософію фармацевтичної практики, яка полягає у піклуванні фармацевтичного фахівця у взаємодії з лікарем над особами (хворим, його родичами і близькими) впродовж усього періоду індивідуалізованої фармакотерапії за заздалегідь опрацьованим планом з метою попередження і корекції ліко-пов'язаних проблем та збереження чи покращення якості життя.

Промодельовано і науково обґрунтовано теоретичні засади взаємозв'язку логістичного обслуговування аптек з концепціями фармацевтичної практики і належної аптечної практики, а також з місією і вимогами належної аптечної практики та професійними ролями фармацевтичних фахівців, а також здійснено формалізацію цього взаємозв'язку.

Висновки і пропозиції третього розділу достовірні та обґрунтовані і визначаються науковою новизною та практичною значимістю результатів дослідження авторки.

В четвертому розділі дисертації «Оцінювання логістизації фармацевтичної практики на рівні регіону та окремого мікрорайону мегаполіса» (23 с.) запропоновано авторське трактування региональної фармацевтичної практики як сукупності економічних відносин, що виникають в межах одного регіону (однієї сукупності територіальних компонентів географічного середовища) між ринковими суб'єктами з приводу купівлі-продажу і призначення-споживання лікарських засобів і виробів медичного призначення.

Встановлено, що рівень логістизації фармацевтичної практики у Львівській області змінився з вище середнього) до середнього, в Одеській області за вербальною шкалою не змінився (вище середнього). Показано, що стійкість регионального фармацевтичного ринку в Одеській області за період дослідження знизилася з високої до задовільної, у Львівській області вона залишилася на задовільному рівні за зростання числової оцінки. При цьому характер попиту на лікарські засоби і вироби медичного призначення в обох регіонах знизився з високого до середнього на фоні значної региональної замкнутості ФР в досліджуваних роках.

На підставі результатів анкетного опитування 439 відвідувачів аптек конкретного мікрорайону Одеси під кутом логістики, орієнтованої на споживача, встановлені особливості споживчих уподобань щодо вибору аптек. Для покращення роботи аптек відвідувачі запропонували 7 пропозицій та 6 додаткових послуг.

Висновки і пропозиції третього розділу достовірні та обґрунтовані і визначаються науковою новизною та практичною значимістю результатів дослідження авторки.

У п'ятому розділі «Дослідження асиметрії інформації на рівні підсистем державного управління, обігу та споживання лікарських засобів і виробів медичного призначення» (23 с.) на підставі порівняльного вивчення текстів інструкцій для медичного застосування 8 торгових марок Небівололу встановлено наявність значних різномірностей в деяких розділах досліджуваних текстів. Показано, що асиметрія інформації на рівні обігу лікарських засобів характеризується викривленням чи замовчуванням інформації щодо результатів клінічних досліджень, ефективності та безпечності ліків, їх просування на ринок, показників якості, фальсифікації та суб'єктів реалізації лікарських засобів. Уточнено зміст асиметрії інформації у фармацевтичній опіці та виявлено, що вона має три складові: приховані характеристики, приховані дії та обмежена раціональність.

На підставі анкетного опитування відвідувачів аптек м. Одеси виявлено особливості сприйняття пацієнтами текстів інструкцій для медичного застосування лікарських засобів та свідчать про необхідність проведення подальшої інформаційно-методичної роботи у цьому напрямку з метою вдосконалення комунікативної точності як однієї із складових мінімізації асиметрії інформації.

Висновки і пропозиції третього розділу достовірні та обґрунтовані і визначаються науковою новизною та практичною значимістю результатів дослідження авторки.

У шостому розділі дисертації «Вивчення асиметрії інформації на рівні підсистем інформування про фармацевтичний ринок, підготовки фармацевтичних фахівців і саморегулювання ринку та шляхи зниження негативного її впливу» (47 с.) здійснено аналіз публікацій тренінгового характеру в трьох професійних періодичних виданнях загальнодержавного рівня за 2010-2014 рр. та виявлено наявність семи видів асиметрії інформації з питань аптечних продаж. За результатами аналізу інформації 432 номерів 15 соціально-політичних газет встановлено асиметрію інформації щодо вилучення фальсифікованих лікарських засобів.

Аналіз недоліків сучасної фармацевтичної освіти уможливив ідентифікування 5 основних причин, які сприяють асиметрії інформації на рівні підготовки фармацевтичних фахівців.

Визначено основні причини розвитку саморегулювання щодо громадської думки та української фармацевтичної практики. Показано, що повідомлення в «Щотижневику Аптека» за 2013 р., в основному, стосувалися проблем державного регулювання фармацевтичної практики.

Запропоновано 10 принципів, дотримання яких уможливить зниження негативних проявів асиметрії інформації на рівні різних суб'єктів фармацевтичного ринку.

Висновки і пропозиції шостого розділу достовірні та обґрунтовані і визначаються науковою новизною та практичною значимістю результатів дослідження авторки.

У сьомому розділі «Теоретико-прикладне проектування ролі нейроекономіки для фармацевтичної практики» (40 с.) проводилось опрацювання теоретичної сутності нейроекономіки та дослідження особливостей прояву нейромаркетингу в аптеках. Обґрунтовано сутність нейроекономіки, нейроменеджменту, нейромаркетингу у фармації дослідницького та аптечного нейромаркетингу. Визначено можливі переваги лояльнісного та недоліки етичного характеру нейромаркетингу для фармації. Узагальнення результатів дослідження стану аптечного нейромаркетингу 111 аптек м. Одеси. Запропоновано комплекс пропозицій щодо його вдосконалення.

У заключному восьмому розділі «Науково-практичне трактування соціальних ролей суб'єктів фармацевтичної допомоги» (23 с.) визначено реалії та перспективи розвитку соціальної фармації в Україні на сучасному етапі. Показано важливість для соціальної фармації досліджень з опису аптечної практики і соціальних ролей фармацевтичних фахівців.

На основі анкетного опитування трьох соціальних груп (відвідувачів аптек, провізорів-спеціалістів та студентів першого курсу – майбутніх провізорів) з'ясовано їх погляди на взаємини двох суб'єктів процесу ФД – відвідувача аптеки та провізора.

Висновки і пропозиції восьмого розділу достовірні та обґрунтовані і визначаються науковою новизною та практичною значимістю результатів дослідження авторки.

Загальні висновки логічно випливають зі змісту роботи, у концентрованому вигляді відображають основні результати дисертаційної роботи.

Вивчення матеріалів дисертації дозволяє зробити висновок, що наукові результати, отримані авторкою, базуються на ґрунтовній та всебічній розробці проблеми, що досліджується, аналізі різних підходів до її вирішення, використанні великого масиву літературних джерел.

Отже, можна стверджувати, що мета наукової роботи в ході виконання дослідження була досягнута, а дисертація є завершеною науковою працею.

Загальна оцінка змісту дисертації. Дисертація є завершеним в межах поставленої мети та задач науковим дослідженням, що оригінально вирішує актуальні питання фармацевтичної допомоги населенню України. Представлений матеріал, його трактування, пояснення шляхів отримання даних для дослідження та детальний їх аналіз висвітлені дисертантом належним чином.

Зауваження щодо змісту і оформлення дисертації та автореферату, завершеності дисертації в цілому. Під час рецензування дисертаційної роботи виникли такі зауваження:

1. С 2 і 65 – підрозділ 3.1 має назву «Наукознавчий аналіз становлення фармацевтичної практики в Україні (1950 рік – наші дні)» хоча в науковій новизні (с. 11) йдеться про період від 1956 р. до 2012 р.

2. В тексті дисерантка використовує фармацевтичну допомогу і фармацевтичну опіку як синоніми. Крім цього для скороченого позначення фармацевтичної практики та фармацевтичної опіки використовують літери української та англійської мови.

3. С. 24 - з таблиці 1.1 випливає, що в Китаї, Мальті, Польщі, Португалії, Словенії, США, Швейцарії будь-яка компанія може відкрити інтернет-аптеку і продавати абсолютно всі ЛЗ, в т.ч. отрути... Якщо так, то таку практику варто було пояснити в тексті.

4. На с. 32 (останній абзац) і с. 42 (другий абзац зверху), а також на с. 74 (третій і четвертий абзац зверху) і с. 80 (другий і третій абзац зверху) спостерігається дублювання тексту.

5. С 44 - дисерант, характеризуючи недоліки реалізації логістичних функцій в аптеках, серед інших зазначає тривалі цикли закупівель і повернення лікарських засобів. Це потребує роз'яснення, так як аптеки можуть отримувати товар по кілька разів на день, а повернення ліків населенню чинним нормативними документами заборонено.

6. С. 106 - у таблиці 4.2 для характеристики стажу роботи експертів варто було користуватися значенням середньої медіанної, а не середньоарифметичної статистики.

Загалом вказані зауваження не знижують наукової та практичної значущості дисертації.

Рекомендації щодо використання результатів дисертаційного дослідження в практиці. Результати дисертації заслуговують на практичне використання у науково-дослідній роботі, фармацевтичній діяльності, а також у навчальному процесі управлінсько-економічних кафедр фармацевтичного спрямування як дипломної, так і післядипломної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Положення.

Безперечно, дисертаційна робота «Науково-практичне обґрунтування концепції фармацевтичної допомоги населенню на засадах логістичного обслуговування» має наукове, теоретичне і практичне значення та виразно засвідчує вдале поєднання всіх необхідних дослідницьких компонентів. Вона є завершеною повноцінною кваліфікаційною науковою працею, в якій на основі виконаних автором досліджень та опрацювань здійснено вирішення наукової проблеми з оптимізації надання фармацевтичної допомоги населенню, що має важливе значення для організації охорони здоров'я України

Зміст дисертаційної роботи відповідає спеціальності 15.00.01 - технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація, за якою її подано до захисту.

Наукові положення, які винесені на захист здобувачем наукового ступеня доктора наук, не містять результатів, які виносилися на захист кандидатської дисертації.

Таким чином, дане дисертаційне дослідження за актуальністю, змістом, обсягом виконаних досліджень, рівнем наукової новизни та практичною значимістю відповідає вимогам, які ставляться до робіт на здобуття наукового ступеня доктора наук, зокрема, п. 10 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого постановою КМ України № 567 від 24.07.2013 р., а її автор, **Унгурян Ліана Михайлівна**, заслуговує присудження наукового ступеня доктора фармацевтичних наук за спеціальністю 15.00.01 - технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація.

Офіційний опонент,

заслужений діяч

науки і техніки України,

завідувач кафедри організації та

економіки фармації

Національного

фармацевтичного університету,

докт. фарм. н., професор

Немченко А.С.

